

## ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЮ

## SOME ASPECTS OF TRANSLATING GERMAN ACADEMIC VOCABULARY INTO UKRAINIAN

Дужа-Задорожна М.П.,

*orcid.org/0000-0003-4813-3294*

*кандидат педагогічних наук, доцент,*

*доцент кафедри прикладної лінгвістики*

*Національного університету «Львівська політехніка»*

Зелінська А.А.,

*orcid.org/0009-0001-3848-4683*

*студентка II курсу магістратури кафедри прикладної лінгвістики*

*Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті розглянуто сучасну академічну лексику, яку використовують в документації освітніх програм у Німеччині. Особливу увагу приділено проблемам перекладу німецької академічної термінології українською мовою, що пов'язані, зокрема, з розбіжностями в системах вищої освіти Німеччини та України.

Метою нашої статті є вивчення та аналіз специфіки німецької академічної лексики, а також її переклад на українську мову. Також проаналізовано виклики, що виникають у процесі адаптації вказаної термінології до вітчизняних реалій для забезпечення її точності та відповідності українському освітньому контексту.

Швидкі зміни у суспільстві, зумовлені технологічним розвитком та цифровою глобалізацією, значно впливають на всі аспекти життя, включаючи освіту. Прогрес у наукових дослідженнях неможливий без розвитку освітньої системи, що сприяє створенню міждисциплінарних наук. Фахові мови інтегрують знання з різних сфер і об'єднують традиційні науки. Спочатку дослідження фахових мов зосереджувалося на аналізі словникового запасу та вузькогалузевої термінології, але за останні роки воно розширилося до вивчення лінгвістичного статусу спеціалізованих мов.

Освітній процес має відповідати вимогам сучасного світу, що вимагає змін у навчальних планах та програмах. Особливості перекладу німецької академічної лексики українською мовою зумовлені різними системами освіти, мовними структурами, термінологією та стилістичними особливостями. Це вимагає комплексного підходу і глибоких знань у галузі лінгвістики та перекладознавства.

Висновки свідчать про те, що німецька академічна лексика є важливою складовою фахової мови професійної педагогіки. Для належного сприйняття та адекватного перекладу необхідні відповідні компетенції, адже терміни можуть мати різні значення у різних контекстах. Важливо не лише дослівно перекладати термінологічні одиниці, а й передавати їх зміст з урахуванням специфіки української академічної лексики. У дослідженні з'ясовано, як ефективно здійснювати переклади та зберігати точність передачі академічної лексики в умовах культурних та освітніх відмінностей.

**Ключові слова:** академічна освіта, фахова мова, академічний термін, німецька академічна лексика, переклад.

The article explores the contemporary academic vocabulary used in the educational program documents in Germany. It focuses on the challenges of translating German academic terminology into Ukrainian, particularly those arising from the differences in the higher education systems of Germany and Ukraine.

The purpose of this study is to examine and analyze the specifics of German academic vocabulary and its translation into Ukrainian. The article also delves into the difficulties encountered in adapting this terminology to the national context, ensuring its accuracy and relevance to the Ukrainian educational framework.

The rapid societal changes driven by technological advancements and digital globalization significantly impact all life aspects, including education. Progress in scientific research is impossible without an educational system fostering the creation of interdisciplinary sciences. Specialized languages integrate knowledge from various fields, bridging traditional sciences. Initially, the study of professional languages concentrated on the analysis of vocabulary and niche sectoral terminology. However, recent years have seen an expansion to include the linguistic status of specialized languages.

The educational process must align with the demands of the modern world, necessitating changes in curricula and programs. The peculiarities of translating German academic vocabulary into Ukrainian stem from the divergent education systems, language structures, terminology, and stylistic nuances. This requires a comprehensive approach and profound knowledge of linguistics and translation studies.

The conclusions indicate that German academic vocabulary is a vital component of the professional language of vocational education. Accurate perception and translation necessitate appropriate competencies, as terms can vary in meaning across different contexts. It is crucial not only to translate terminological units literally but also to convey their meanings considering the specifics of Ukrainian academic vocabulary. The study provides insights on effectively translating and maintaining the accuracy of academic vocabulary amidst cultural and educational differences.

**Key words:** academic education, professional language, academic term, German academic vocabulary, translation.

**Актуальність проблеми.** У сучасному світі академічна мобільність, міжнародне співробітництво та глобалізація стають ключовими елементами розвитку освіти. Важливою складовою цього процесу є точний та якісний переклад академічної лексики, яку використовують в документації та навчальних матеріалах європейських, зокрема, німецьких, навчальних закладів. Відмінності в освітніх системах та різні культурні контексти створюють труднощі при перекладі й адаптації академічної термінології, що може негативно вплинути на якість і розвиток освіти, ефективність міжнародної академічної співпраці та розуміння наукових матеріалів. Це вимагає детального аналізу та розробки відповідних методологічних підходів до перекладу німецької академічної лексики українською мовою. Виходячи з вищесказаного, вважаємо, що дослідження німецької академічної мови відіграє важливу роль і є особливо актуальним для учасників українського освітнього процесу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Відповідно до аналізу наукових джерел, можна стверджувати, що проблемам перекладу фахової лексики присвячено значну кількість праць як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, це питання досліджували Т. Кияк [2], М. Кур'янова [4], С. Тарасенко [5], Р. Гоберг (R. Hoberg) [6], Е. Лаврік (E. Lavrik) [9], Д. Мьон, (D. Möhn) [10], Т. Рьольке, (Th. Roelcke) [11], Й. Шнітцер (J. Schnitzer) [12] та інші. Проте, питання перекладу німецької академічної термінології на українську мову ще недостатньо вивчене, особливо в контексті останніх змін у системах вищої освіти та європейських інтеграційних процесів.

**Мета дослідження.** Виходячи з вищевикладеного, метою нашої статті є вивчення й аналіз специфіки німецької академічної лексики, а також її переклад на українську мову. Об'єкт дослідження – сучасна фахова лексика, яка використовується в документації та навчальних матеріалах системи вищої освіти Німеччини. Предметом дослідження обрано особливості німецької академічної термінології та її адекватне відтворення українською мовою з урахуванням культурних та освітніх контекстів.

Матеріалом дослідження стали різні типи відомчих документів німецьких закладів вищої освіти (положення про проведення екзаменів та організацію навчального процесу, науково-академічні журнали, навчальні платформи, положення про проходження практики, модульні книги, довідники закладів вищої освіти, веб-сайти ЗВО тощо).

Новизна нашого дослідження полягає у комплексному підході до вивчення проблеми перекладу академічної лексики, що передбачає аналіз вказаної лексики та підходів до її відтворення українською мовою, врахування міжкультурних та освітніх особливостей, а також розробку практичних рекомендацій для перекладачів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Швидкі зміни у суспільстві в умовах технологічного розвитку та цифрової глобалізації значно впливають на всі аспекти нашого життя, зокрема й на академічну освіту. Прогрес у наукових дослідженнях є неможливим без постійного розвитку освітньої системи, а це, в свою чергу, впливає на виникнення нових міждисциплінарних наук. Вони інтегрують знання з різних дослідницьких сфер, доповнюють одна одну та прагнуть об'єднати традиційні науки в єдину систему. Їх дослідження спочатку зосереджувалося на аналізі словникового запасу та вузькогалузевій термінології, проте за останні роки розширилося до вивчення лінгвістичного статусу спеціалізованих мов.

Освітній процес має відповідати вимогам сучасного світу, а це вимагає змін у навчальних планах та програмах, особливо в контексті їх уніфікації. Європейські країни активно співпрацюють у цій глобалізованій системі знань, тож українським фахівцям потрібен доступ до джерел з можливістю адекватно сприйняти академічну інформацію. Особливості передачі німецької академічної лексики українською мовою зумовлені не лише різними системами освіти, але й різноманітністю мовних структур, термінології та стилістичних особливостей, що вимагає комплексного підходу і глибоких знань у галузі лінгвістики та перекладознавства.

Проаналізувавши дослідження українських і зарубіжних науковців приходимо до висновку, що хоча існує безліч визначень фахової мови, проте немає єдиної загальновизнаної дефініції. Так, згідно з німецьким лінгвістом Л. Гоффманном, фахова мова – це сукупність усіх мовних засобів у межах конкретної професійної сфери комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері. Науковець виділяє сім основних напрямів дослідження фахових мов: лексикологічно-термінологічний, функціонально-мовний, економічний, стилістичний, природничо-науковий, перекладацький та вивчення субмов [7].

На противагу до нього, науковці Д. Мьон і Р. Пелка вважають фахову мову лише варіантом загальновживаної мови, що слугує для пізнання

та спілкування у спеціалізованих галузях [10]. Як показало наше дослідження, фахову мову завжди протиставляють загальнонавчальній, яка є зрозумілою для всіх членів мовної спільноти. Межі між фаховою та загальнонавчальною мовами, а також між окремими фаховими мовами, часто розмиті. Як зазначають дослідники Е. Лаврік і Й. Шнітцер, загальнонавчальна мова є основою для всіх фахових мов, що ускладнює аналіз їхніх відмінностей [9, с. 21; 12 с. 55].

Бурхливий розвиток науки та техніки призвів до появи великої кількості фахових мов, що відповідають різним галузям знань. Горизонтальна структура фахових мов передбачає їхній поділ на наукові, технічні та інституційні мови. Наприклад, німецький лінгвіст Т. Рьольке розрізняє теоретичну мову науки, практичну мову техніки та інституційну мову. Вертикальна структура фахових мов стосується абстрактних рівнів у межах окремої галузі [11]. Зокрема, Л. Гоффманн виділяє п'ять абстрактних рівнів: мова теоретичних наук, мова експериментальних наук, мова прикладних наук, мова матеріального виробництва та мова споживання [8].

Як відомо, фахова мова, відзначається високою абстрактністю викладу, особливим вживанням професійно орієнтованої лексики, певним стилістичним оформленням, що зумовлює специфіку використання відповідних термінів та їх адекватної передачі в системах різних мов. Деякі науковці скептично сприймають визнання академічної субмови в межах мови професійної педагогіки, як фахової, і, насамперед, через її тісний зв'язок із загальнонавчальною мовою. Для мови професійної педагогіки, порівняно з іншими фаховими мовами, характерна також певна неоднорідність, тобто мови у сфері шкільництва, в системі середньої спеціальної освіти та вищій школі виявляють суттєві відмінності [1].

Термінологічні одиниці є важливим елементом фахових мов, оскільки вони використовуються для точного вираження понять і концепцій у певній галузі знань. Проте, їхнє значення може змінюватися залежно від контексту, що створює труднощі в процесі перекладу. Німецький дослідник Р. Гоберг підкреслює, що особливості фахової лексики не повинні створювати перешкоди у комунікації [6].

Використання вузькогалузевої термінології має на меті сприяння однозначності комунікації. Згідно з нашим дослідженням, конкретизація значення терміну має особливо чітке контекстуальне тлумачення. Проте у фаховій академічній лексиці часто спостерігаємо явище полісемії, коли розу-

міння понять залежить виключно від контексту. Наприклад, термін *das Fach* може означати як 1) *навчальний предмет*, так і 2) *спеціальність*; *das Fernstudium* можна перекласти як 1) *дистанційне навчання* та 2) *заочне навчання*; а *die Promotion* може мати три значення: 1) *здобуття вченого ступеня кандидата наук*, 2) *захист дисертації* та 3) *аспірантура*.

Таким чином, точне визначення термінів та уникнення полісемії чи синонімії є критично важливим для забезпечення ясності перекладу.

Існує кілька методологічних підходів до перекладу академічної лексики. Дослівний переклад зберігає структуру та значення оригінального тексту. Наприклад, *die Lehrveranstaltung* перекладається як *навчальний захід* або *заняття*, *die Abschlussnote* як *підсумковий бал*, а *der Bildungskredit* як *позика на навчання*. Адаптація тексту, з іншого боку, пристосовує текст до культурних та мовних особливостей цільової мови, роблячи його більш зрозумілим для читача. Наприклад, термін *die Praxisreflexion* може бути перекладений як *обговорення процесу проходження навчально-виробничої практики*, *das Immatrikulationsamt* як *відділ зарахування студентів до ЗВО*, *das Akademische Auslandsamt* – *міжнародний відділ ЗВО*, що відповідає українському контексту.

Аналіз структури й утворення цих термінів надає цінні знання про лінгвістичні властивості та розвиток фахової мови в академічних контекстах. Вказаний аналіз є важливим для розуміння процесів перекладу на українську мову, оскільки він дозволяє перекладачам зберегти точність, чіткість та адекватність у передачі спеціалізованої інформації. Наприклад, двокомпонентні терміни, такі як:

*der Studientag* – *день самостійної роботи студента*

*die Praxisreflexion* – *обговорення процесу проходження навчально-виробничої практики*

*die Abschlussprüfung* – *випускний іспит*

*die Abschlussarbeit* – *дипломна робота*

*das Projektlernen* – *проектне навчання*

*das Selbststudium* – *самостійне навчання*

та інші є поширеними у німецькій академічній лексиці. Вони складаються з двох частин, які разом формують новий термін із конкретним значенням.

Передача таких німецьких академічних термінів українською може бути відносно простою, оскільки українська мова також часто використовує структури для вираження схожих понять. Наприклад, *“проектне навчання”* чітко відтворює

структуру і зміст німецького *das Projektlernen*.

Наведемо приклади трикомпонентних термінів, які також часто зустрічаються в німецькій академічній лексичі:

*die Masterabschlussarbeit* – магістерська кваліфікаційна робота

*das Wahlpflichtmodul* – обов'язковий навчальний модуль за вибором

*die Präsenzstudienform* – денна форма навчання

*die Bachelorstudiengang* – програма бакалаврату

Переклад таких термінів вимагає більшої уваги до граматичних особливостей мови оригіналу та мови перекладу.

Чотирикомпонентні та п'ятикомпонентні композити, такі як:

*das Landeshochschulgesetz* – закон федеральної землі про вищу освіту

*die Fachhochschulzugangsberechtigung* – право вступу до вищої фахової школи

використовуються рідше, але вони є також важливою частиною академічної термінології. Передача таких складних термінів вимагає від перекладача глибокого розуміння змісту кожного компонента та їх взаємозв'язків [3], а також контексту, в якому вони вжиті.

Український лінгвіст Т. Кияк вказує, що розуміння структури німецьких композитів допомагає перекладачам знаходити адекватні українські відповідники, зберігаючи при цьому специфіку і точність термінології. Основними викликами тут є збереження змісту та ясності, адже українська мова може мати інші граматичні та синтаксичні особливості [2].

На відміну від німецької, для української академічної лексики утворення складних термінів-композитів не є типовим. Українська, дотримуючись структур аналітичної мови, частіше ніж німецька розподіляє смислову єдність на кілька слів. Таким термінам в українській мові зазвичай відповідає поєднання:

- **Іменник + іменник у родовому відмінку**, наприклад: *der Ausbildungsplatz* – місце здобуття освіти; *das Bildungswesen* – система освіти; *die Erfolgsbescheinigung* – атестат успішності; *die Fortbildung* – підвищення кваліфікації.

- **Іменник + прийменник + іменник**, наприклад: *der Leistungsnachweis* – свідоцтво про успішність; *die Praxisaufgabe* – завдання на період навчально-виробничої практики; *das Prüfungsfach* – предмет, з якого складають екзамен.

- **Прикметник + іменник**, наприклад: *die Ringvorlesung* – лекційний курс; *der*

*Hochschulgrad* – академічний ступінь; *der Musterstudienplan* – базовий навчальний план.

Вказані вище поєднання є основним засобом утворення термінів в українській мові. Варто зазначити, що у кожному окремому випадку складно визначити, чи є таке поєднання дійсно найменуванням, чи воно є радше описом, який також може бути використаний як визначення терміна.

У навчальній документації закладів вищої освіти Німеччини можна знайти запозичення з англійської мови або комбінацію їх з німецькими термінами, що може викликати неоднозначне їх тлумачення при перекладі, напр.: *blending learning* – комбіноване навчання; *Masterlevel* – магістерський рівень; *das Hochschulranking* – рейтинг ЗВО; *der Gesamtworkload* – загальне навчальне навантаження.

Одним із поширених способів творення німецьких академічних термінів є аббревіація, наприклад: *StuPa* (*Studierendenparlament* – студентський парламент), *HRK* (*Hochschulrektorenkonferenz* – конференція ректорів ЗВО), *DAAD* (*Deutscher Akademischer Austauschdienst* – Німецька служба академічних обмінів), *BC* (*Bachelor* – бакалавр) тощо.

При перекладі важливо зберегти зміст аббревіатури, тобто повністю передати інформацію, яку вона містить. У деяких випадках, особливо для широко відомих міжнародних аббревіатур, доцільно використовувати загальноприйняті скорочення, наприклад, *der Durchschnittsleistungsgrad (grade point average (GPA))* – середній академічний бал.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Отже, наше дослідження показало, що німецька академічна лексика, хоча і містить меншу кількість вузькоспеціалізованих термінів порівняно з іншими фаховими мовами, є важливою складовою фахової мови професійної педагогіки. Для належного сприйняття та адекватного перекладу її термінології потрібні відповідні компетенції, оскільки один і той самий термін може мати різні значення в різних контекстах.

Особливості перекладу німецької академічної термінології на українську пов'язані з відмінностями у системах вищої освіти Німеччини та України. Важливо не лише дослівно перекладати термінологічні одиниці, а й передавати їх зміст з урахуванням специфіки української академічної лексики. Аналіз структури та утворення двокомпонентних, трьохкомпонентних та більш складних німецьких академічних термінів є важливим для розуміння лінгвістичних властивостей та розвитку фахової мови. Так, двокомпонентні терміни часто мають чіткі відповідники

в українській мові, що сприяє точності перекладу. Трикомпонентні та більш складні терміни-композиції вимагають глибшого аналізу та розуміння контексту для забезпечення адекватності їх передачі. Українська мова, на відміну від німецької, рідше використовує складні композиції, віддаючи перевагу аналітичним структурам, що також впливає на підхід до процесу перекладу.

Запозичення з англійської мови та аббревіації, які часто зустрічаються, є ще однією особливістю німецької академічної термінології. Перекладачі

повинні враховувати ці аспекти, щоб забезпечити точність та зрозумілість їх перекладу.

Таким чином, особливості перекладу академічної лексики з німецької на українську зумовлені різними системами освіти, мовними структурами, специфічною термінологією та стилістичними особливостями мов, що вимагає комплексного підходу та глибоких знань у лінгвістиці та перекладознавстві.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в проведенні морфологічно-синтаксичного аналізу німецької академічної лексики.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дужа-Задорожна М. П., Задорожний В. В. Особливості перекладу німецької академічної лексики. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства : збірник наукових праць*. 2017. Вип. 12. С. 72–77.
2. Кияк Т. Р. Фахові мови як новий напрям лінгвістичного дослідження. *Іноземна філологія*. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2009. Вип. 121. С. 138–142.
3. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства: навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2008. 512 с.
4. Кур'янова М. О. Граматичні труднощі перекладу німецьких науково-технічних текстів українською мовою: Автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2006. 19 с.
5. Тарасенко С. Є. Проблеми перекладу українських і англійських академічних термінів. *Актуальні питання освіти і науки : збірник наукових праць*. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. С. 432–437.
6. Hoberg R. Probleme bei der Erstellung fachsprachlicher Textbanken für Deutsch als Fremdsprache. Darmstadt: Primus, 1994. 410 S.
7. Hoffmann L. Ein textlinguistischer Ansatz in der Fachsprachenforschung. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1987. 305 S.
8. Hoffmann L. Fachsprachenlinguistik zwischen Praxisdruck und Theoriebedarf. *Deutsch als Fremdsprache : Zeitschrift zur Theorie und Praxis des Deutschunterrichts für Ausländer*, 1991. Band 2, № 1. S. 28–37.
9. Lavric E. Fachsprache und Allgemesprache in der wirtschaftsprachlichen Ausbildung. *Fachsprachenforschung*. 2000. Band. 4. S. 15–25.
10. Möhn D., R. Pelka. Fachsprachen: Eine Einführung. Tübingen: Niemeyer Max Verlag, 1998. 171 S.
11. Roelcke Th. Fachsprachen. 2. Aufl. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2005. 253 S.
12. Schnitzer J. Wie fachsprachlich ist unser Sprechen über Fachsprache? *Fachsprache und Allgemesprache in der wirtschaftsprachlichen Ausbildung*. 2000. № 1. S. 47–57.